

POIA004 Morfologie současné portugalštiny I

Mgr. Metoděj Polášek – Resumé přednášek

Literatura povinná

- Celso Cunha e L. Cintra, Gramática

Literatura doplňková

- Gramática activa I

1. hodina – 25. září

Morfologia – část gramatiky, která se zabývá základními znakovými jednotkami jazyka – morfémy; potažmo slovy podle gramatických tříd

Jiné gramatické disciplíny? syntax, sémantika (o significado das palavras, modificações de sentido – pozor: z části stojí sémantika mimo lingvistické disciplíny: comportamento, comunicação: por exemplo gestos...) v širším slova smyslu i pragmatika (o uso dos falantes da linguagem) a lexikologie (vocabulário, transformações)...

uma língua – conjunto infinito de frases

uma frase – dividida em unidades menores de som e significado – palavras

morfologicky: **morfema** – unidades significativas (významový) menores de que as palavras

př. *flores* – 2 morfémy: flor, plurál; **morfo** – realização concreta de morfemas...

~ hláska em fonética (např. Čermák)

- Alofon – viz kurs Fonetika a fonologie; analogií v morfologii je **alomorf** (o alomorfe) – manifestações fonéticas diferentes de um único morfema
např. morfema de plural –s (*casas amarelas, casas brancas, casas perigosas...*)
- **typy morfémů**: - livres (mohou stát osamoceny)
- presos (nemohou stát osamoceny – isolados)

další členění: **lexicais** – mají vlastní význam (popisují či pojmenovávají extralingvistické skutečnosti); classe aberta

classes gram. de palavras: substantivos, adjetivos, verbos, advérbios de modo

gramaticais – categorias levadas em conta pela língua; classe fechada, de número restrito

1) classes gram. de palavras: artigos, pronomes, numerais, preposições, conjunções a zbylé advérbios,

2) formas indicadoras de número, género, tempo, modo ou aspecto verbal

nulové realizace některých morfémů (např. *senhor-senhora*) – - nesymetrický vztah

classes de palavras – variáveis (sklonné) – substantiva, adjectiva, artigos (někdy též označ. jako determinantes), pronomes (některé), numerais (některé), verbos

– invariáveis (nesklonné) – advérbios, preposições, conjunções, interjeições (citoslovce)

Estrutura das palavras – radical (pojem splývající s morfema lexical)

+ morfemas gramaticais – desinência (morfema flexional)

– afixo (morfema derivacional)

– vogal temática (kmenová samohláska)

desinência: género, número (substantivos, adjectivos, certos pronomes)

ex. *flores*: género feminino, número plural

número, pessoa (verbos), tempo

ex. *fazemos*: número plural, 1. pessoa, plural, indicativo presente

afixo: prefixo, sufixo ex. *Apaixonar-se* (sufix mění částečně radical)

vogal temática – u sloves (-a- 1a , -e- 2a, -i- 3a conjugação)
tema: radical + vogal temática
vogal/consoante de ligação – u jiných classes než slovesa; funkce:
libozvučnost, jednoduchost výslovnosti (př. *cafeteira* – kávovar,
kávová konvice); říká se jí občas infix

Tipos de palavras – primitivas, derivadas (radical + afixo) – ex. *perigosamente*
– simples (1 radical), compostos (2 radicais) – ex. *aguardente*

palavra morfossintáctica – é o termo que se deve utilizar quando pretendemos designar uma das formas de um lexema tal como ocorre num dado enunciado (enunciado – uso por um determinado falante num momento determinado; unidade de pragmática)

2. hodina – 2. října

- Substantiva se dělí na

- 1) **konkreta** (pojmenovávající osoby, místa, instituce, druhy apod.– tudíž něco viditelného či hmatatelného)
- 2) **abstrakta** (pojmenovávající pojmy, aktivity, stavy, kvality apod.)

dále pak na

- 1) **Substantivo comum** (druhové podstatné jméno) – pokud se označení vztahuje na celý druh
Např. *cão*; *homem é mamífero*
Označení se pak nazývá designação genérica
- 2) **Substantivo próprio** (vlastní) – pojmenovává jednotlivé exempláře, individua daného druhu; např. *Pedro, Lisboa, Portugal*
Označení se pak nazývá designação específica

Substantivní flexe: čísla (jednotné a množné), rodu (mužského, ženského) a stupně (tj. základní tvar a zdobnělina: diminutivo a opak: aumentativo)

Číslo množné – základní pravidlo: na konci se připojuje –s

Pozn: Často se stává, že zavřené přízvučné **o** v singuláru se otevírá v plurálu – Cintra podává seznam těchto příkladů – není to však pravidlem (stejně dlouhý je i seznam slov, u kterých k tomu nedochází)

- [A] Pokud je substantivum zakončené na znělou nosovou dvouhlásku –**ão**, je situace složitější a nastávají 3 možnosti tvoření mn. č.:
- 1) **-ões** – zdaleka nejčastější, je pravidelnou formou, a to i pro tvoření množného čísla aumentativ (*casarão* → *casarões*) – původně v latině -ones
 - 2) **-ães** – třeba si zapamatovat ty, co jsme si uváděli (proč -ães? protože tam bylo původně v latině -anes)
 - 3) **-ãos** – třeba si zapamatovat ty, co jsme si uváděli (proč -ãos? protože tam bylo původně v latině -anos) – sem patří i jednoslabiková subst. *chão, grão, mão* a *vão*.

Cintra ještě uvádí příklad substantiv, u kterých není správná forma ještě ustálena (resp. správnou etimologickou formu často zastupuje vytální sufix –**ões**)

[B] Substantiva zakončená na –**r**, –**z**, –**n** tvoří plurál takto: –**es** při zachování přízvučné slabiky. Výjimky:

změna příslovečné slabiky u *carácter* → *caracteres*, *espécimen* → *especímenes*

[C] Substantiva zakončená na –**em**, –**im**, –**om**, –**um** tvoří plurál takto: –**ens**, –**ins**, –**ons**, –**uns**

[D] Substantiva zakončená na –**s** tvoří plurál takto:

- 1) u oxítonas –**es** při zachování přízvučné slabiky (oxítonas se tím mění na paroxítonas). Výjimky: monosilabické *cais* → *cais*
- 2) paroxítóna zůstávají neměnná (sem patří i slova zakončená na –x: *tórax*)

[E] Substantiva zakončená na **-al, -el, -ol** a **-ul** tvoří plurál takto: **-ais, -eis, -ois** a **-uis**
 Výjimky: *mal* → *males*; *real* → *réis* (brazilská měna), *cônsul* → *cônsules*
 (a slova z nich složená)

[F] Substantiva zakončená na **-il** tvoří plurál

- 1) oxítóna **-is**; i brazilská varianta *projectil* (vs. *projéctil*), dále *reptil* (vs. *réptil*)
- 2) paroxítóna **-eis**

Na závěr je třeba upozornit na to, že existují slova

jen v singuláru – materiály (*ferro, ouro, cobre*), subst. abstraktní (*caridade, fé*)

jen v plurálu – *anais, condolências, núpcias, férias, arredores, óculos, víveres*

Příklad tvoření plurálu u některých podstatných jmen:

acção	acções	caráter	carateres	real	réis	mãe	mães	papel	papéis
álcool	álcoois	atalão	atalães	holandês	holandeses	mão	mãos	paul	pauis
alemão	alemães	céu	céus	checo	checos	matriz	matrizes	peixe	peixes
ananás	ananases	coração	corações	inglês	inglezes	mês	meses	peru	perus
anel	anéis	crístão	crístãos	irmã	irmãs	moço	moços	portagem	portagens
ardil	ardis	deus	deuses	irmão	irmãos	molho	molhos	português	portugueses
armazém	armazéns	dólar	dólares	item	ítems	móvel	móveis	portuguesa	portuguesas
avião	aviões	eleição	eleições	jardim	jardins	nação	nações	projéctil	projécteis
avó	avós	espanhol	espanhóis	javali	javalis	opinião	opiniões	questão	questões
azul	azuis	espécimen	especímenes	leão	leões	oração	orações	raíz	raízes
bagagem	bagagens	estação	estações	lei	leis	órfão	órfãos	rapaz	rapazes
boi	bois	farol	faróis	lençol	lençóis	osso	ossos	réptil	répteis
canção	canções	gata	gatas	linguagem	linguagens	pai	pais	sótão	sótãos
cão	cães	gato	gatos	luz	luzes	país	países	túnel	túneis
catalão	catalães	grão	grãos	maçã	maças	pão	pães	voz	vozes

Tvoření **množných čísel složených substantiv** – je nezbytné si pamatovat pár pravidel (i když skutečnost je složitější):

- 1) slova psaná dohromady mají množné číslo pravidelné: koncové **-s**

př. *aguardente* → *aguardentes*

výjimka: diminutiva tvořená sufixy **-zinho** a **-zito** (i když se v pravém slova smyslu o složená substantiva nejedná – sufixy nemohou tvořit samostatná substantiva): i **původní** substantivum i sufix se tvoří plurálem, přičemž substantivum v plurálu ztrácí koncové **s**. Př. Cunha-Cintra: *Breve Gramática do Português Contemporâneo* str 139 dole

- 2) u slov spojených pomlčkou (hífen) rozlišujeme:

- I. substantiva, kde je první částí slovesný tvar či palavra invariável a druhou částí substantivum či adjektivum, pak je první slovo neměnné, druhé přijímá **-s**
 př. *guarda-chuva* → *guarda-chuvas*; *vice-presidente* → *vice-presidentes*
- II. substantiva, ve kterých se části spojují předložkou **de** a pomlčkami: **-s** přijímá pouze první část (substantivum) př. *chapéu-de-sol* → *chapéus-de-sol*
- III. substantiva, která mají stejný charakter jako II., jen *de* není vyjádřeno explicitně (é subentendido), druhá část je substantivo determinante: **-s** přijímá pouze první část (substantivum): př. *navio-escola* → *navios-escola*
- IV. substantiva složená ze dvou substantiv, či ze substantiva a adjektiva a druhá část není determinante: **-s** přijímají obě části; př. *amor-perfeito* → *amores-perfeitos*

3. hodina – 9. října

Rod substantiv

- masculinos: ta substantiva, která se mohou pojít s členem určitým „o“, v plurálu „os“,
- femininos: ta substantiva, která se mohou pojít s členem určitým „a“, v plurálu „as“

- rod substantiv nelze odvodit ani od významu ani od koncovky, nicméně existuje pár pomůcek:

VÝZNAM

masculina (mužský rod) jsou většinou:

- povolání a funkce vykonávaná většinou muži (*o mestre, o padre, o ferreiro*)
- jména moří, oceánů, jezer, řek, větrů a hor (implicitně se rozumí o mar, o oceano, o lago, o rio, o vento, os montes): *o Mediterrâneo, o Atlântico, o lágoga, o Minuano, os Alpes*
- jména měsíců a světových stran *janeiro frio, o Norte...*

feminina (ženský rod) jsou většinou:

- povolání a funkce vykonávána většinou ženami (*a professora, a freira, a rainha...*)
- jména měst a ostrovů (implicitně se rozumí a cidade, a ilha): *a antiga Coimbra, a Sicília, as Antilhas* – výjimka: *os Açores* (od: o açor – ave de rapina, jestřáb)

KONCOVKA

Substantiva zakončená na **-o** átono: většinou masculina (výjimky mě nenapadají)

Substantiva zakončená na **-a** átono: většinou feminina (výjimky: např. *o dia, o poeta, o fonema, o clima* atd.)

Substantiva zakončená na **-ão**: většinou masculina, pokud jsou konkrétní

většinou feminina, pokud jsou abstraktní (výjimka: *a mão*)

Substantiva zakončená na **-agem**: z francouzštiny, většinou feminina (*a portagem, a garagem, a bagagem...*)

V ostatních případech o žádné pomůcce nevím, je třeba se rody učit rovnou při osvojení substantiv

4. hodina – 16. října

ÚLOHA 1: procvičit tvoření množných čísel složených slov:

couves-flores, beija-flores, peixes-espadas (mečoun), *grão-mestres, caminhos-de-ferro, abaixo-assinados, porta-vozes, malmequeres* (sedmikráska), *luas-de-mel* (svat. cesta), *guardaroupas, amores-perfeitos* (fialka), *palavras-chave, co-proprietários, chupa-chupas, águas-de-colónia, ex-presidentes, guardas-civi(l)s, pseudo-sábios, limpa-chaminés, passatempos, estrelas-do-mal, guardas-republicanos, navios-escola, luso-brasileiros*

množné číslo jednoduchých slov:

projécteis, ardis (lest), *capitais, anéis, leãozinho* → *leõeszinhos, cadáveres, pães, móveis, leões, cães, álbuns, mães, azuis, religiões, túneis, balãozito* → *balõeszitos, cidadãos, atuns, fosséis, cônsules,*

Formação do feminino:

- masculino: morfém **-o**
- feminino: -tvoří se pak oddělením koncového **-o** a připojením morfému **-a** nebo: tvoří se oddělením koncového **-e** a připojením morfému **-a**

př.: *tio/tia, aluno/aluna, gato/gata, pombo/pomba, lobo/loba, morto/morta* (příklad, kdy se **o** otevírá) *infante/infanta, mestre/mestra*

NE 1): některá substantiva zakončená na **-e** (**-ante, -ente, -inte**), která vznikla z latinského participia presenta, mají stejný tvar pro oba rody:

Př.: *Cliente, doente, emigrante, estudante, ouvinte, pedinte*

Nejen substantiva z participií presenta: *cúmplice*

NE 2): některá substantiva zakončená na **-o** tvoří femininum jinou koncovkou než **-a**:

Př.: *galo/galinha, maestro/maestrina, diácono/diáconisa*

Nyní substantiva, jež v mužském rodě nekončí na **-o**, ani **-e**:

- 1) **typ Ø/-a** u substantiv zakončených na vokál – pozor na akcent u některých tvarů:
Př. *juiz/juíza, professor/professora, senhor/senhora*,
- 2) **typ -ês/-esa** – pozor na akcent u některých tvarů, (podem ser adjetivos)
Př. *camponês/esa, português/esa, freguês/esa*
- 3) **typ -tor,-dor / -triz**
př. *actor/actriz, embaixador/embaixatriz* (žena ambasadora; embaixadora-ambasadorka),
imperador/imperatriz
- 4) **typ -dor/-dora či deira**
př.: *lavador/lavadora a lavadeira, tecedor/tecedora a tecedeira, lavrador* (rolník,
sedlák)/*lavradora a lavradeira*
- 5) **typ -essa, -esa, -isa, -ina**
př.: *abade/abadessa, conde/condessa, cônsul/consulesa* (obojí: jak manželka, tak
konzulka), *duque/duquesa, poeta/poetisa, profeta/profetisa, czar/czarina, herói/heroína*
- 6) **typ -eu/-eia** (podem ser adjetivos)
př.: *ateu/ateia, europeu/europeia, hebreu/hebreia, pigmeu/pigmeia, plebeu/plebeia*
NE: *judeu/judia*
- 7) **typ -ão/-ã**
Př. *anã, cidadã, irmã, órfã* (jediný mně známý příklad posttonické nazály), *aldeã, castelã*
(kastelanka), *campeão* (archaicky *campeona*), *bretã* (či *bretoa*), *vilã* (či *viloa*),
- 8) **typ -ão/-ona** – často aumentativa – viz dále
Př.: *comilão/comilona* (jedlík), *sabichão/sabichona* (mudrc), *valentão/valentona*
(sprosták), *solteirão/solteirona* (single), *chorão/chorona* (uplakaný)
- 9) **typ -ão/-oa**
Př. *beirão/beiroa* (adj. od *Beira*), *leão/leoa, leitão/leitoea* (*sele*), *hortelão/horteloea*
- 10) **typ -ão/-ana**
Př. *João/Joana, sultão/sultana*
- 11) **typ ão/ Ø** – opačný scénář: masculinum se tvoří z feminina:
př.: *perdigão/perdiz, lebrão/lebre*
- 12) **Nepravidelné od stejného základu**
barão/baronesa, avô/avó, cão/cadela, frade/freira, ilhéu/ilhoa, rapaz/rapariga (pozor!
V Brazílii znamená lehká děva), *rei/rainha, réu/ré* (obžalovaný), *príncipe/princesa*
- 13) **Nepravidelné od jiného základu**
Bode/cabra, boi/vaca, carneiro/ovelha, cavaleiro/dama, cavalo/égua,
compadre/comadre, genro/nora (zeť, snacha), *homem/mulher, macho/fêmea,*
marido/esposa, padrinho/madrinha, pai/mãe, zângão (čmelák, trubec)/*abelha, padrasto*
(otčím)/*madrasta* (macecha)

5. hodina – 23. října

Poznámka k rodu podstatných jmen.

Rod mění význam slov v těchto případech:

- **a cabeça:** hlava **o cabeça:** vůdce, lídr (o homem é o cabeça da família), hlava ve smyslu přeneseném (Cristo: o cabeça de toda a Igreja)
- **a caixa:** bedna, skříňka, pozdro, pokladna; spořitelna **o caixa:** pokladník
- **a capital:** hlavní město (původně: a cidade capital) **o capital:** kapitál
- **a cisma:** mánie, utkvělá představa; **o cisma:** schizma, rozkol
- **a corneta:** trubka, polnice; **o corneta:** trubač
- **a cura:** léčba, hojení; **o cura:** kněz
- **a guarda:** stráž, hlídka; **o guarda:** strážník, hlídač
- **a guia:** průvodní list, potvrzení; **o guia:** průvodce, návod
- **a lente:** čočka (lente de contacto); a lentilha: bot. čočka; **o lente:** archaicky: univerzitní profesor (člověk co předčítá: ler)
- **a voga:** veslování, móda; **o voga:** kormidelník (u veslice)

Existují v portugalštině substantiva, která nemají ustálený rod:

Antílope, clã, gengibre, sanduíche - převažuje mužský rod

Ordenança (zákon, příkázání), sucuri (brazilská kobra) - převažuje ženský rod

GRAU – stupeň podstatných jmen

3 stupně:

- a) význam standardní, neutrální, střední stupeň: *casa*
- b) význam něčeho většího, intenzivnějšího (než je střední stupeň) ale též má často význam pejorativní, negativní, něčeho, čím se pohrdá – **grau aumentativo** *casarão*
- c) význam něčeho malého, něco, k čemu máme vřelý vztah, co je roztomilé, ale též něco, čím pohrdáme, co nazýváme ironicky, co odsuzujeme – **grau diminutivo** (zdrobnělina) *casinha*

často záleží na kontextu

I aumentativ i diminutiv mají dvě základní formy vyjádření:

1) analytická forma: pomocí adjektiva: *rapaz grande, casa enorme, rapaz pequeno, casa minúscula*

2) syntetická forma: pomocí sufixů aumentativních či diminutivních

Syntetická forma tvoření – budu chtít pouze pasivní znalost

AUMENTATIV: dále uváděn člen označující rod + koncovka

- **o -ão:** *caldeirão, paredão*; jsou to masculina, i když původní slovo je často femininum: *um mulheirão, um casarão*; pokud má ekvivalent v ženském rodě: -ão → -ona *chorona, solteirona*
pozn: souhláska se občas změnila: *rapaz* → *rapagão*
- **o -alhão:** *grandalhão* (tvoření aumentativ možné i z adjektiv: *grande*), *chorão* (ze sloves: *chorar*)
- **o -(z)arrão:** *gatarrão, homenzarrão*
- **o -eirão:** *asneirão, toleirão* (z *tolo*: pošetilý, hloupý)
- **a -aça:** *barbaça, barcaça*
- **o -aço:** *animalaço, ricaço* (z adj.: *rico*)
- **o -ázio:** *copázio, gatázio*
- **a -uça:** *dentuça* (silný a velký chrup, též člověk, co má velké zuby, co mu vyčnívají)
- **o anzil:** *corpanzil*
- **o -arêu:** *fogarêu, provarêu*

- **a -arra:** *bocarra, naviarra*
- **a -orra:** *cabeçorra*
- **o -astro:** *medicastro, poetastro*
- **o -az:** *lobaz, roaz* (de verbo *roer*: hlodavec)
- **o -alaz:** *facalhaz*

DIMINUTIV:

- **o -inho:** *rapazinho, a -inha: casinha* – enormní vitalita: přidává se i k adv. *cedinho, sozinho, adeusinho*
- **o -zinho:** *cãozinho* ; **a -zinha:** *ruazinha*
- **o -ino:** *pequenino*; **a -ina:** *cravina*: malý hřebík; karafiat
- **o -im:** *espadim, fortim* (malá pevnost) – masculina!
- **o -acho:** *o riacho; fogacho*; **a -acha**
- **o -icho:** *governicho*; **a -icha:** *barbicha*
- **o -ucho:** *papelucho*; **a -ucha:** *casucha*
- **o -ebre:** *casebre* (i v pej. významu: ruina)
- **o -eco:** *o livreco*; **a -eca:** *soneca* (krátký zvuk)
- **o -ico:** *burrico*; **a -ica**
- **a -ela:** *ruela*
- **o -elho:** *o folhelo* (šlupka od kukuřice), **a -elha**
- **o -ejo:** *animalejo, lugarejo*
- **o -ilho:** *pecadilho*; **a -ilha:** *tropilha* (Bras: o koních – stádo doprovázející vůdčího koně)
- **o -ete:** *lembrete* (pomůcka k zapamatování, i malý tělesný trest)
- **o -eto:** *esboceto*; **a -eta**
- **o -ito:** *rapazito*; **a -ita:** *casita*
- **o -zito:** *jardinzito*; **a -zita:** *florzita*
- **o -ote:** *velhote*; **a -ota:** *velhota*
- **o -isco:** *chuvisco*; **a -isca**
- **o -usco:** *chamusco*; **a -usca**
- **a -ola:** *fazendola* (malá farma)

Až na pár výjimek se rod subst. nemění: *a ilha* → *o ilhéu*; *a chuva* → *o chuvisco*

Diminutivos eruditos – z latiny (používají se v literatuře, ve vědě): *homúnculo (homem), corpúsculo, nódulo (nó), opúsculo (obra), partícula (parte), película (pele), radícula (raiz), módulo (modo)*

Dim. či aum., které získaly zcela jiný význam:

a carta – dopis, list; *o cartão* – karta (platební), kartón

o ferro – železo; *o ferrão*: žihadlo, osten

o cavalo – kůň; *o cavalete*: mal. stojan, podstavec, kobylka na housích

a língua – jazyk; *a lingueta*: jazýček vah, jazyk bot

a pasta – těsto, pasta; *a pastilha*: pastilka, cukrátko

6. hodina – 30. října

ARTIGOS – členy

- syntakticky patří mezi skupinu tzv. determinantes, což jsou slova, která předcházejí podstatné jméno a jistým způsobem určují či vymezují jeho význam. Např. tím, že podávají informaci o čísle (número: sg., pl.), rodu (género: masc., fem.), určitosti a neurčitosti apod.

- mimo členy sem patří zájmena přivlastňovací, ukazovací, tázací a neurčitá např. *os livros, meus livros, estes livros, quais livros?, alguns livros*

- a) člen určitý (artigo definido): masculinum singulár: **o**; plurál: **os**
femininum singulár: **a**; plurál **as**
- b) člen neurčitý (artigo indefinido): masculinum singulár: **um**; plurál: **uns**
femininum singulár: **uma**; plurál **umas**

Funkce členu:

1) ze slova uvozeného členem se stává substantivum:

např.: *O acto literário é o conjunto do escrever e do ler.* (v tomto případě z infinitivu)
O jovem falou. (v tomto případě z adjektiva)

3) dává nám informaci o čísle a rodě a tak často rozlišují význam dvou odlišných substantiv

např. (*as*) *amazonas* – amazonky; (*o*) *Amazonas* – Amazonka - homófonos
o guarda X a guarda – homónimos

ČLEN URČITÝ

Člen určitý vyjadřuje:

- že se jedná o skutečnost vyjádřenou podst. jménem, která

- 1) již byla dříve zmíněna mluvčím (→ příjemce sdělení jej může identifikovat)
- 2) je obecně nebo alespoň příjemci sdělení známa (→ příjemce sdělení jej může identifikovat)

Člen určitý tvoří s předložkami zvláštní tvary:

a	ao = a+o	à* = a+a	aos = a+os	às* = a+as
de	do = de+o	da = de+a	dos = de+os	das = de+as
em	no = em+o	na = em+a	nos = em+os	nas = em+as
por	pelo = por+o	pela = por+a	pelos = por+os	pelas = por+as

před použitím těchto tvarů je vždy nutné vědět, zda se v daném případě substantivum má pojit s členem určitým, či nikoliv

- *crase = kontrakce dvou stejně znějících samohlásek*

•

Např. *Vou à cidade* (*Vou a+a cidade*)

À – může též znamenat (*à maneira de*) – *à brasileira* - syntaktická zkratka

a – 3. pád, vyjádření směru: kam?

em – vyjádření místa: kde?

de – 2. a 6. pád, vyjádření směru: odkud?

por – 7. pád, vyjádření prostředku: čím?

Nedochází k použití složených tvarů předložky + členu ve 2 případech:

1) pokud člen určitý tvoří součást jména lit. děl, názvu periodik apod.

např. *Camões é o autor de Os Lusíadas.* (název *Os Lusíadas*)

A notícia saiu em O Globo. (název *O Globo*)

Též je možné řešit tuto situaci apostrofem (o apóstrofo) – nikoliv v Brazílii:

Camões é o autor d'Os Lusíadas.

A notícia saiu n'O Globo.

2) Pokud předložka tvoří slovesnou vazbu a nemá tedy nic společného s členem před podst. jménem, který následuje:

např. *Quando nós não focalizarmos em os ensinar...* Pokud se nezaměříme na to, abychom je vyučovali... (slovesná vazba *focalizar-se em alguma coisa*)

Použití členu určitého:

1) U obecných podstatných jmen (substantivos comuns)

- určuje následující substantivum, vymezuje konkrétní „exemplář“ – uso referente

např. *A rapariga foi-se embora.* – vztahuje se ke konkrétní existující dívce

- vyjadřuje unikátnost elementu, který je vyjádřen substantivem.

např. *Não era uma loja qualquer: era a Loja.*

- člen určitý se vyvinul z ukazovacích zájmen (pronome demonstrativo) a v některých případech si zachoval jejich ukazovací význam

např: *Partimos no momento (neste momento) para São Paulo.*

Levo produtos da região (desta região).

- může mít význam přivlastňovacích zájmen (pronome possessivo) - především:

a) u částí těla: *Passei a mão (minha mão) pelo queixo (meu queixo).*

b) u oblečení a věcí osobní potřeby: *Abel veste as calças e a camisa.*

c) u příbuzenských vztahů: *Ele gosta da mãe.*

- nepoužívá se členu, pokud podstatná jména uvozená předložkou vyjadřují příslovečné určení způsobu: *Pus-me de joelhos. Ficou de bolsos vazios.*

- použití členu určitého před přivlastňovacími zájmeny je de facto povinné.

A minha irmã e o meu cunhado costumam receber os seus amigos íntimos.

- pokud mi jde o pouhé vyjádření vlastnictví a ne o objekt či osobu samotnou, pak se člen používat nemusí *Este cinto é meu. Estou com tua irmã.*

- nepoužívá se před přivl. zájmeny pokud:

a) je součástí formálního oslovení: *Sua excelência sentou-se. Nossa Senhora chorava.*

b) Je součástí oslovení: *Diz, meu amor, o que achas?*

c) Je součástí ustáleného rčení: *em minha opinião, em meu poder, por minha vontade...*

d) Mu předchází ukazovací zájmeno: *não aguento mais esse teu silêncio.*

- použití členu určitého před superlativem relativním je povinné.

Ele é o aluno mais estudioso da turma.

Ele é o mais estudioso aluno da turma.

Ele é aluno o mais estudioso da turma.

NE: *Ele é o aluno o mais estudioso da turma.*

7. hodina – 6. listopadu

Uso genérico (druhové použití)

- pokud je substantivum v singuláru a použije se s členem určitým, pak může označovat celý druh či skupinu vyjádřený substantivem.

např. : *O homem não é propriedade do homem. O cão é mamífero.*

NE - občas tomu tak není v příslovích: *Pobreza não é vileza.* (podlost)

U abstraktních podst. jmen slouží k zosobnění: „*Bom dia passageiros*“ *é o que lhes deseja a miséria que acabou de chegar.*

+ sem patří i příd. jména, která vznikla z adjektiv: *Eu trabalho com o inesperado.*

V konstrukcích vyjadřujících čas

Člen určitý se užívá

- u názvů **dnů v týdnu**: *Queres ir comigo à Itália no Domingo?*
- Zvl. pokud dny v týdnu jsou v pl. *Aos domingos saem cedo para a missa.*
- NEMUSÍ tomu tak být, pokud den vyjadřuje přísl. určení času: *Domingo à tarde*
- S údaji **konkrétní hodiny**: *Já não se come às 9 da manhã.*
- U **svátků** o *Ano(-)Bom, o Carnaval, o Natal, a Páscoa*
- NE pokud fungují s předložkou de jako specifikace slov dia, noite, semana, presente... *O primeiro dia de Carnaval; A semana de Páscoa*
- U názvů **ročních období** *Na primavera não se sabe o que acontece.*
- NE pokud fungují s předložkou de jako specifikace slov jako noite, sol: *Sol de verão. Que noite de inverno!*

Člen určitý se neužívá

- u **názvů měsíců**, i když jsou charakterizovány nějakým příd. jménem: *Em fins de junho ou princípios de julho seguinte..*
- u **konkrétních dat**: *O parecer é de 28 de janeiro de 1640.*
- ANO u významných dnů, které se staly pojmem 30 anos do 25 Abril
- U **částí dnů** většinou nebývá *São meia-noite e quarenta e cinco. Logo de manhã..*
- U **názvů měsíců** um rancho fundado em Setembro de 1980 (v gramatice je to naopak!)

Se slovem casa

- ve významu domů, doma: nepoužívá se členu: *Chega a casa. Chorei como todos de casa.*

- ve smyslu domu, budovy, většinou se členem: *As casas foram recuperadas respeitando a sua arquitetura original. Corri à casa de Virgília*

U vlastních podstatných jmen (nomes/substantivos próprios)

- obecné logické pravidlo: všechna substantiva, která nejsou obecného charakteru, by měla být bez členu:

- ve skutečnosti tomu tak ale není a mnohá vlastní podst. jména se povinně pojí s členem určitým

Jména osob

- křestní jména ani příjmení nemají člen, zvl. pokud se jedná o známé osobnosti:

např. Camões, Dante, Napoleão

Výjimky:

1) Jméno, především pak křestní jméno, může mít člen určitý jakožto znak familiérnosti a náklonnosti mluvčího k této osobě: *Quem esteve lá foi a Marta com a Teixeira.*

Trabalhar com o Carlos Pinto é fácil.

- 2) Pokud vlastnímu jménu předchází přívlastek: *O romântico Alencar. O divino Dante*
- 3) Pokud je vlastním jméno určeno charakteristikou času, okolností života onoho člověka: *Era o Daniel de outrora que eu tinha diante de mim.*
- 4) Pokud se vyskytuje vlastní jméno v plurálu a označuje dvě či více se stejně jmenujících osob: *Os dois Plínios. Os três Horácios.*
- 5) Pokud se vyskytuje vlastní jméno v plurálu a označuje rodinou sounáležitost: *Os Andradas. Os Braganças*
- 6) Pokud se vyskytuje vlastní jméno v plurálu a označuje díla jednoho autora. *Os Goyas do Museu do Prado.*
- 7) Pokud se vyskytuje vlastní jméno v plurálu a označuje expresivně osoby, které se podobají jakkoliv význačné osobnosti: *Os Bismarcks multiplicam-se em ninhadas.*
- 8) Navíc se italská příjmení pojí s členem určitým podle zvyku italské gramatiky:
o Ticiano o Patti

Zeměpisná jména

Člen určitý mají

⇒ Státy (pokud jméno stojí samostatně, člen nemá): *o Brasil, a França, os Estados Unidos, a Guiné*

NE: *Portugal, Angola, Moçambique, Cuba, Cabo Verde, Macau, Timor, Israel, Leão...*

⇒ Světové strany: *o norte, o sul, o leste, o oeste;*

NE pokud se vyjadřuje pouze směr: *para oeste, de norte a sul*

⇒ Regiony (včetně oblastí, jejichž jména pocházejí z názvu světových stran) a státy federací jako je Brazílie: *o Nordeste, o Maranhão, a Beira, o Alentejo, o Algarve..*

NE: *Mato Grosso, Minas Gerais, Mato Grosso Pernambuco, São Paulo, Trás-os-Montes apod.*

⇒ Souhvězdí, Kontinenty (ty vždy ženského rodu): *o Cruzeiro do Sul; a África, a América, a Ásia, a Austrália, a Europa*

⇒ Hory, pohoří, řeky, jezera, pouště, oceány, moře, souostroví, souhvězdí (mužský rod):
O Himalaia, os Alpes, o Nilo, o Lemano, o Atacama, o Atlântico, o Báltico, os Açores

Člen určitý nemají

➤ Města, lokality a většina ostrovů: *Lisboa, Praga, Águeda, Creta, São Miguel*
ANO: *o Porto, o Rio de Janeiro, o Havre (Le Havre), a Córsega, a Madeira, a Sicília, a Sardenha*

ALE pokud jdám jménu nějaký přívlastek, pak se člen určitý použiji: *A Lisboa dos Poetas Cavaleiros.*

8. hodina – 13. listopadu

Užití členu s neurčitými zájmeny (pronomes indefinidos) **ambos a todo**

- pouze tato zájmena mohou předcházet člen určitý v rámci jednoho logického, syntaktického celku: *Ambas as mãos, todo o Brasil, todo Portugal, todos os problemas, toda a gente sabe.*
Porovat se slovosledem: *perdi as esperanças todas.*

Člen určitý se vynechá především v těchto případech:

- * Substantivum je ve vokativu (v 5. pádě): *Dias da minha infância!*
- * Substantivum figuruje v přístavku, jakožto vysvětlení: *Tardes de minha terra, doce encanto.*
- * Předmět studia se slovesy typu **aprender, estudar, ensinar**: *Aprender Português. Estudar Inglês. Ensinar Geometria.*
- * U slov **tempo, ocasião, motivo, permissão, força, valor** jako předmět po slovesech **ter, dar, pedir, haver** a jejich synonym: *Não há tempo para descanso. Pedimos permissão para sair.*

Ať porovnájí ve 3 větách 3 použití členů určitých. Proč se
Conheço o novo e o velho testamento. – 2 druhy: opaky adj. – ač stejné substantivum
Porque não recomeçam a velha e quase esquecida amizade? - váže se k 1 substantivu,
É o verdadeiro, o pobre, o austero (přísný, vážný) povo português. – to samé jako předešlé,
jen bez spojky, proto použití členu povinné

ČLEN NEURČITÝ

um- uma / uns-umas

Člen neurčitý tvoří s předložkami zvláštní tvary:

de	dum = de+um	duma = de+uma	duns = de+uns	dumas = de+umas
em	num = em+um	numa = em+uma	nuns = em+uns	numas = em+umas
ale por	por um	por uma	por uns	por umas
a	a um	a uma	a uns	a umas

Zákaz použití jednoho tvaru – obdobné jako u členu určitého:

...em Um olhar sobre a Vida...

Eles não se focalizam em um princípio maior.

Funkce členu neurčitého

- označuje člověka či objekt, který je posluchači či čtenáři neznámý, tj. nebyl ještě zmíněn – não identificado: *O rapaz viu um filme. Cada um tem um sonho.*
- Označuje celý druh: *Aquele é um homem.*
- V tomto případě občas NE: *Cão ladrador nunca é bom caçador.* – záleží na syntaktické úloze, na stylistice: v posledním případě jde o ustálené pořekadlo
- V plurálu, člen neurčitý se dá přeložit jako “asi, přibližně”: *Tem uns doze anos.*
- S vlastními jmény se užívá za účelem:
 - vyjádřit podobnost se slavnou osobností *Ele era um Quixote.*
 - označit někoho jako člena konkrétní rodiny či rodu
D. Pedro IV era um Bragança.
 - Jako u členu určitého: označit dílo umělce
É preciso distinguir um Picasso de um calendário.

- Za určitých okolností je možné použít člen neurčitý, stejně jako určitý, u jmen vlastních – pokud je toto jméno nějak dále rozvíjeno:

A sua visão dum Egeu de deuses vivos.

Podobná logika jako např. ve větě: *Ele sentia o cheiro dela: um cheiro doce de fruta madura.*

Řekli jsme: - členy syntakticky patří mezi skupinu tzv. **determinantes**, což jsou slova, která předcházejí podstatné jméno a jistým způsobem určují či vymezují jeho význam. Např. tím, že podávají informaci o čísle (número: sg., pl.), rodu (género: masc., fem.), určitosti a neurčitosti apod.

- mimo členy sem patří zájmena přivlastňovací, ukazovací, tázací a neurčitá např. os livros, meus livros, estes livros, quais livros?, alguns livros

Stejně jako v případě členů určitých, člen neurčitý se nepoužije tam, kde už figuruje jiný typ determinantů.

Determinantes indefinidos: algum-alguma-alguns-algumas
nenhum-nenhuma-nenhuns-nenhumas
todo-toda-todos-todas
muito-muita-muitos-muitas
pouco-pouca-poucos-poucas
tanto-tanta-tantos-tantas
outro-outra-outros-outras
certo-certa-certos-certas
qualquer-quaisquer apod.

ex: certo amigo meu, em outra circunstância, a qualquer hora

Pokud stojí za podstatným jménem, mají povahu adjektiv – mohou se vázat se členem neurčitým:

Ele diz uma coisa certa.

Uma hora qualquer vou vê-lo.

Pokud tyto věty zneguji, nepoužiji člen: *Nunca diz coisa certa. Não vou vê-lo hora qualquer.*

Další příklady vypuštění členu neurčitého:

- ve vazbách vyjadřujících množství, tj. před substantivy
 - *número, quantia, quantidade, soma, parte* + přídavná jména
 - *gente, pessoa, coisa* + přídavná jména

Há grande número de pessoas. Há muita gente

Reserva para si boa parte do lucro.

- v plurálu často dochází k vypuštění členu neurčitého – neboť uns a umas mají jiný význam (několik, pár...)

9. hodina – 20. listopadu

ADJECTIVO – přídavné jméno

Adjektivum je determinátor substantiva či více substantiv zároveň – charakterizuje osoby, zvířata, předměty či obecně pojmy představované substantivy

Vztah mezi adjektivem a substantivem je velmi úzký, nezářídka mají oba slovní druhy stejný tvar, rozlišují se pouze podle syntaktického kritéria

např. Uma preta velha vendia laranjas. - Stará černoška...

Uma velha preta vendia laranjas. – Černošská stařenka...

Substantivação do adjetivo – je proces, při kterém se zjednodušeně řečeno připojením členu k adjektivu vytvoří substantivum

Např. O céu cinzento... → O cinzento do céu indica chuva.

Naopak: adjektivum se nejčastěji nahrazuje souslovým vytvořeným z předložky + subst/adverbium:

Coração de anjo = coração angélico

Patas de trás = Patas traseiras

Indivíduo sem coragem = Indivíduo medroso.

FLEXÃO

Stejně jako substantiva, i adjektiva mají svou flexi: číslo, rod a stupeň

Číslo a rod jsme prakticky již probrali – u adjektiv fungují naprosto stejně jako u substantiv, dochází zde ke shodě adj. se subst. v rodě a čísle: (port. concordância em género e número)

Např: Comida portuguesa → Comidas portuguesas.

Aluno estudioso → Alunos estudiosos

Číslo: – POZN 1: ve složených adjektivech je v plurálu pouze druhá část, to samé femininum:

conferências luso-brasileiras; consultórios médico-cirúrgicos; folhas verde-escuras

Výjimka: surdo-mudo: *crianças surdas-mudas*

– POZN 2: neměnné u barev: pokud je druhým elementem substantivum (ve smyslu de+subst.)

např: uniformes verde-oliva (smysl: verde de oliva); canários amarelo-ouro (smysl: amarelo de ouro)

Rod: **-o, -u, -ês, -or → -a** *bom-boa formoso-formosa lindo-linda mau-má*

francês-francesa cru-crua encantador-encantadora

Europeu-europeia plebeu-plebeia ilhéu-ilhoa chorão-chorona são-sã

Výjimky: *hindu-hindu zulu-zulu cortês-cortês*

Uniformes: -e: *árabe, breve, doce, terrestre, crescente, cearense*

-a: *hipócrita, vinícola, cosmopolita*

-l: *cordial, infiel, amável, azul NE espanhol-espanhola*

-ar: *ímpar, exemplar*

-s: (paroxitona): *simples NE oxitona português-portuguesa*

-z gráfico: *feliz, atroz NE andaluz-andaluza*

-m gráfico: *ruim, comum NE bom-boa*

Grau: 3 stupně: o positivo, o comparativo, o superlativo – ne u všech adjektiv, pouze u těch, které připouštějí rozlišování různých intenzit (ne ADJECTIVOS DE RELAÇÃO, např. *atmosférico*)

O positivo – samotná charakteristika adjektiva (grau normal)

O comparativo – srovnání dvou osob či objektů na základě společné charakteristiky

a) de superioridade Mais + ADJECTIVO + que (do que)

Gabriel é mais inteligente que João.

b) de igualdade Tão + ADJECTIVO + quanto (como)

A Bruna é tão bonita quanto a Camila.

c) de inferioridade Menos + ADJECTIVO + que (do que)

Juliana é menos alta que Carla.

O superlativo: - vyjadřuje nejvyšší stupeň přiřazení charakterisky, kterou adjektivum vyjadřuje

1) **absolutní analytický** – Muito + ADJECTIVO *O João é muito forte.*

Další syntaktické prostředky:

- outros advérbios de quantidade: *Todos continuam bem contentes.*

Estou imensamente satisfeito.

-prefixos e sufixos: *É um colega superlegal.*

Bebe este café quentinho.

- repetição do adjetivo : *É uma rapariga linda, linda.*

- expressões populares: *Era padre de rico.*

2) **absolutní syntetický** – obecně: *ADJECTIVO*+sufixo -íssimo (pokud adj. Má značený přízvuk: ten mizí): *fértil*→*fertilíssimo*; *original*→*originalíssimo*

- pokud adjektivum končí na vokál, ten mizí *belo*→*belíssimo*

- adjektivum má v superlativu často původní latinskou koncovku

a) -vel→-bilíssimo *amável*→*amabilíssimo*; *terrível*→*terribilíssimo*

b) -z→-císsimo *capaz*→*capacíssimo*; *feliz*→*felicíssimo*

c) -m→-níssimo *comum*→*comuníssimo*

d) -ão→-aníssimo *pagão*→*paganíssimo*; *vão*→*vaníssimo*

- adjektivum má v superlativu často původní latinský základní tvar

amigo→*amicíssimo*; *antigo*→*antiquíssimo*; *doce*→*dulcíssimo*; *fiel*→*fidelíssimo*;

frio→*frigidíssimo*; *geral*→*generalíssimo*; *magnífico*→*magnificentíssimo*;

nobre→*nobilíssimo*; *pessoal*→*personalíssimo*; *sábio*→*sapientíssimo*

- latinský tvar adjektiva může rovněž přijímat sufix -imo, -rimo

fácil→*facilimo*; *difícil*→*difícilimo*; *pobre*→*paupérrimo*; ostatní pouze

v literárním jazyce, jako např. *libre*→*libérrimo*

ostatní nepravidelné tvary – viz. gramatika, budu chtít jen to, co zmíníme při hodině

3) **relativní** – vždy analytický; je to člen urč.+komparativ+předl. (de, entre, em, sobre)

a) de superioridade: *O João é o rapaz mais forte da escola/entre todos os rapazes/que conheço.*

b) de inferioridade: *O João é o rapaz menos forte da escola/possível.*

Nepravidelné tvary, které je třeba umět:

Positivo	Comparativo de superioridade	Superlativo absoluto	Superlativo relativo
Bom	melhor	ótimo (boníssimo)	o melhor (de)
Mau	pior	péssimo (malíssimo)	o pior (de)
Grande	maior	máximo (grandíssimo)	o maior (de)
Pequeno	menor/mais pequeno	mínimo (pequeníssimo)	o menor (de)
Alto	superior	supremo, sumo (altíssimo)	o mais alto (de)
Baixo	inferior	ínfimo (baixíssimo)	o mais baixo (de)

Pozn: **mais grande** raději nepoužívat

2 poznámky k adjektivům:

1) Jak již z textu vyplynulo, adjektiva stojí většinou za substantivem, ke kterému se váží.

Výjimky: a) superlativos relativos: *a maior ilha, o menor interesse*

b) některá krátká adjektiva: *bom dia, má hora,*

c) Některá adjektiva v pozici úřed substantivem mají jiný význam než za ním (většinou přenesený):

Era certa coisa (určitá), Era coisa certa (správná),

Um simples escritor (pouhý), Tem um estilo simples (jednoduchý)

Um grande homem (velký významem), Um homem grande (velký vzrůstem)

Uma pobre mulher (ubohá). Uma mulher pobre (chudá)

2) *O menino dorme tranquilo.*

As meninas dormem tranquilas.

V těchto případech adjektivum má funkci adverbia, i když tvary podléhají flexi a tak jde o adjektiva (*Os meninos dormem tranquilamente*).

Adverbia ale mohou mít stejnou formu jako adjektiva: *As pessoas cantam alegre.* – v tomto případě nejde o adjektivum, proto tam není *alegres*. *As pessoas cantam alegremente.* – to samé

Proč jde v prvním případě o adjektiva a ve druhém o adverbia? – věc syntaxe: různý typ predicativů (v 1. případě verbonominal, ve 2. případě verbal)

10. hodina – 27. listopadu

PRONOMES (zájmena) dělíme na

- 1) PESSOAS -osobní
- 2) POSSESSIVOS - přivlastňovací
- 3) DEMONSTRATIVOS - ukazovací
- 4) RELATIVOS - vztažná
- 5) INTERROGATIVOS - tázací
- 6) INDEFINIDOS – neurčitá

2 základní funkce zájmen jsou:

- 1) nahradit substantivum *A pessoa que... eu estou alegre*
- 2) určovat širší významu substantiva tím, že při něm stojí *este livro*

PRONOMES PESSOAS

- 1) **rectos** – pokud zastávají funkci podmětu *Eu gosto de música.* nebo se k němu ve větě váží (zastávají funkci predicativo): *A pessoa mais alegre és tu.* vokativ (tratamento): *Tu, como te chamas?*

Pozn. 1: tu vs. você

Tu – *Portugal*: forma de intimidade, užívalo se původně jen ve vztahu staršího člene rodiny k mladšímu (rodičů k dětem, prarodičů k vnukům...), mezi sourozenci, manželi, přáteli a kolegy stejného postavení; dnes často mezi všemi příbuznými, v rámci jedné partaje, je tedy tendence jej používat jako symbol rovnostářství

Brasil: nepoužívá se, až na pár výjimek

Você – *Brasil*: forma de intimidade, rovněž použití u dvou lidí na stejné společenské úrovni, nadřazeného k podřazenému

Portugal: pouze používáno výše postaveným (hierarchie, věk, soc. třída) ve společnosti vzhledem k tomu níže postavenému

O Senhor, a senhora, pro slečny: **a senhorita** (Br.), **a menina** (Pt.) – v *Pt. i Br.* Se jedná o zdvořilé varianty oslovení: používáno níže postaveným (hierarchie, věk, soc. třída) ve společnosti vzhledem k tomu nvýše postavenému

Portugal: někdo, kdo má nějakou pracovní funkci či titul se oslovuje

o senhor doutor, o senhor capitão či bez senhor s příjmením *o doutor Orlando, o engenheiro Silva*

Você, o senhor – používají se nejen jako pronomes rectos ale i jako pron. oblíquas

Gosto de voce. Eu aprecio muito o senhor.

Pozn. 2:

O plural de modestia – užívá se 1. os. pl. místo 1. os. sg. aby se naznačila menší subjektivnost či větší osobní zájem: hlavně v p)isemném projevu (při psaní diplomky) *Somos de opinião de que se trata de...*

Nemá nic do činění s **plural de majestade**: *Nós, Dom Francisco, pela graça de Deus Rei de Portugal e do Algarve, fazemos saber...*

- 2) **oblíquas**

átonos – pokud zastávají funkci předmětu a) ve 4. pádě (complemento/objecto directo)

- včetně zájmen zvratných (reflexivas)

b) ve 3. pádě (complemento/objecto indirecto)

tónicos – pokud se pojí s předložkou (většinou se jedná o jiný než 3. a 4. pád)

Konkrétně: Viz rozdané kopie z Português língua liva 1